

השילוח – כתב עת ישראלי להגות ומדיניות

גיליון מס' 16, תשרי תש"ף – אוקטובר 2019

רואה אור בירושלים

השילוח – כתב עת ישראלי להגות ומדיניות

עורך: יואב שורק

עורך משנה: צור ארליך

סגני עורך: אלון שלו, ליאת נטוביץ-קושיצקי

מנהלת מערכת: דניאל גינבורג-לויטן

מו"ל: עמיעד כהן

איורי מאמרים: מנחם הלברשטט

איור השער: יוני שלמון

עיצוב: נריה צור ונועה עמבר // סטודיו דוב אברמסון

סיוע בעריכה: שמואל מרצבך

כתובת המערכת: אהליאב 5, ירושלים 9446778

אתר הבית: www.hashiloach.org.il

למכתבים: main@hashiloach.org.il

מנהלה: office@hashiloach.org.il

המעוניינים לכתוב ל'השילוח' מוזמנים לשלוח תקציר בן כ-300 מילה ובו תיאור המאמר המוצע (נושא המאמר, טענתו העיקרית ודרכי הטיעון) לכתובת main@hashiloach.org.il. מאמרים שיתקבלו לפרסום ימנו 10 אלפים מילה לכל היותר (ומאמרי ביקורת - לא יותר מ-3,000). מאמרים המתקבלים לפרסום מזכים את כותביהם בתשלום.

השילוח

49 ישראל והסחר החופשי • סמואל גרג

בעידן של לאומנות כלכלית, נדרש לסנגר על הסחר החופשי. הדרך לצינונות ללא הגנות

71 לצינונות, לקפיטליזם, לאחוות עמים • יוסי ברנע

מסע בעקבות הרופא והפוליטיקאי עזרה זהר, חלוץ השוק החופשי בישראל

89 על דעת המקומי: הדרך לחירות מתחילה בביזור • תום זיו

בהינתן סמכויות מתאימות, השלטון המקומי יהיה מנוף לחברה בריאה יותר

109 לצאת מהקווים: בשורה לתחבורה • יהודה פואה

מיליונים מבוזבזים מדי שנה על אוטובוסים ריקים. האלטרנטיבות פשוטות וטובות יותר

123 אוטונומיה לשונית ולא שפה רשמית • נטלי אקון

חוק הלאום עיגן את מעמד הערבית בישראל בדרך מסוכנת ושגויה

142 אמונה בקומת אדם • יואב שורק

יש בישראל יסודות למשיחיות בריאה, אוהבת אדם ולומדת מן המציאות

קלאסיקה עברית

162 בין עוז לכישלון • אברהם אליהו קפלן

מאמר הספד וביקורת על י"ח ברנר, פרי עטו של העילוי המשכיל משיבת המוסר

ביקורת

178 מדברים על חילוניות יהודית • רגב בן־דוד

גל ספרי ה"חילוניות" מניחים מצע לשרטוט מפה ראשונית של ישראליות מבקשת דרך

195 הפוסט-מודרנה כתשתית לתחייה • אלעד נבו

דניאל שליט מציג מודל היסטוריוסופי שבמסגרתו יינצלו הישגי תרבות המערב

עמיעד כהן על כשל פוליטי והצלחה חברתית 5 | אלעד נחשון על אתיופים וגזענות 8

יצחק מור על התמיכה האוונגליסטית 13 | ערן לרמן על הבריתות החדשות 16

יאיר כספי על מרירות ותיאוריות קשר 21 | עוז בלומן על וולגריות ושמרנות 23

שלל תגובות למאמרי גיליון 15 על גירעון, חאן אל-אחמר, אליטות וערביי ישראל 29

הכרוניקה 41 | קריאה ראשונה 208 | קריאה שנייה גלסנר על א"ב יהושע 218 | שיחה עולמית 224

עמיעד כהן

לא מחנכים בפוליטיקה

כישלונה הפוליטי השיטתי של הציונות הדתית צריך להוביל למסקנה ברורה: השפעתה הערכית יכולה להתקיים רק בחברה האזרחית

בכוחות עצמה אל עבר תהומות הנשייה ולהיזכר כמותג-על שנעלם במהירות הבזק. הסיפור האמיתי שעמד מאחורי הנפילה היה חוסר המוכנות של החברה בכל הנוגע להבנת יתרונה היחסי מצד אחד והשינויים העוברים על השוק מצד שני – עלייתן של המצלמות הדיגיטליות. מן הראוי לציין כי כבר ב-1981 חקרו בכירים בקודאק את עניין המצלמה הדיגיטלית; לצערם, דבר לא נעשה עם תוצאות מחקרם.

בבחירות הנוכחיות לא הצליח הציבור הדתי-לאומי – גם לא אחרי ה'אול-סטאר' של איחוד כל הרשימות – להעמיד יותר מאשר רשימה אפרורית שבראשה אישה חילונית.

כשהתיישב אנטוניו פרזו על כיסא העור בקומה ה-19 של בניין קודאק בניו-יורק, בשנת 2005, הוא ידע כי הוא עומד כעת בראש אחת החברות החזקות והעשירות בעולם: 80 אלף עובדים עבדו בחברת קודאק באותה עת; שווי כל מניה שלה עמד על קצת פחות מ-40 דולרים; החברה מכרה מצלמות וסרטי צילום ב-5.7 מיליארד דולר בשנה והחזיקה 40% מהשוק. לא עברו שנתיים ומנייתה של קודאק ירדה אל עבר 4 דולרים. ב-2012, חברת הענק שנוסדה יותר ממאה ועשרים שנים קודם לכן כבר פשטה את הרגל. אף אחד לא תקף את החברה ואיש לא פעל להפלתה; למעשה נדמה היה כי החברה עשתה כמיטב יכולתה כדי לקרוס

אלה שונים מאוד מאינטראקציה בין-אישית. הקמתה של ארה"ב מלמטה למעלה, תוך בניית חברה אזרחית חזקה ועל גביה מדינה מוגבלת, היא סוד קסמה של ארצות הברית אליבא דטוקוויל – כפי שניסח זאת בספרו 'הדמוקרטיה באמריקה'.

הציבור הדתי-לאומי מצליח מאוד בכל הנוגע לבניית חברה: הקהילות הדתיות-לאומיות חזקות, בוודאי בהשוואה לקהילות אחרות; והמארגים החברתיים שלהן חזקים. המשפחה, מוסדות החינוך ומערכת הרווחה הקהילתית הם עמודי תמוך בכל קהילה דתית-לאומית. "רובם המכריע של המתנדבים הם בני נוער המגיעים מהציבור הדתי-לאומי. בני נוער אלה מחונכים מהבית על ערכי הנתינה, וקיים אצלם הרצון להיות לצד החלש" – אמרה רינה עידן, מנכ"לית עמותת 'קו לחיים' ולשעבר קצינת נפגעים בצה"ל. לפי נתונים סטטיסטיים, 31% מהציבור הדתי-לאומי מתנדב באופן קבוע (לעומת 40% מהחרדים ו-24% מהחילונים). אולם מעברה של הציונות הדתית מדרכי הבנייה של חברה ערכית ושל מוסדות שהיא בוחרת להקים, אל דרכי העיצוב של מדיניות ציבורית אינו עניין של מה-בכך; נראה שבנקודה זו היא נכשלת.

"אני אחראי על חינוך ילדי ישראל", אמר הרב רפי פרץ ביום כניסתו לתפקיד שר החינוך. אמירה זו נכונה בוודאי לגבי מי שמשמש כמנהלו של מוסד חינוכי שהורים בחרו בו; לעומת זאת, כאשר הדברים נאמרים על ידי ראש מערכת מדינתית, הטרוגנית ומורכבת, הכופה את השתתפות הילדים בה על פי חוק, היגד זה עצמו הופך להיות מחריד. אין דין חברה כדן מדינה.

גם הסקרים אינם מחמיאים לרשימה זו. לעומת זאת, בשורה של פרמטרים, הציבור הדתי-לאומי הוא ממובילי החברה בישראל. הפער הגדול בין ההצלחה החברתית לבין הכישלון הפוליטי דורש הסבר. ובכן, כמו בקודאק, גם כאן: איש לא תקף את הפוליטיקאים הדתיים; רק חוסר מודעות עקבי ושורה של החלטות שגויות הובילו לקריסתו של מותג בעל מוניטין ארוך.

ב-1831 יצא אלכסיס דה-טוקוויל את צרפת והפליג מערבה אל אמריקה כדי להבין מה מניע את הצלחתה של ארצות הברית. בביקורו הראשון בווישינגטון, עיר הבירה, מצא טוקוויל רק ביצות; המדינה המתפתחת בעולם לא נוהלה אז מעיר הבירה שלה. לאחר תשעה חודשים של סיור לאורכה ולרחבה של המדינה הצעירה גילה טוקוויל את סוד עוצמתה: חברה אזרחית. הוא הסתובב בערי ארצות הברית של אמריקה וראה אנשים קמים בבוקר ומחליטים כיצד ינהלו את חייהם: כיצד תיראה הקהילה, כמה מיסים ישלמו, מה יהיה מבנה השלטון המקומי, מה ילמדו בבית הספר, אילו חוקי העבודה יתקיימו (או בעיקר אילו חוקים לא יתקיימו), וכיצד יחזיקו את החלשים בחברה בעזרת מוסדות שאותם הקימו בעצמם. כל עיר, כל אזור, ולבסוף כל מדינה, היו חופשיים לחלוטין לממש את ערכיהם ולבחור כיצד יעשו זאת במרחב הציבורי.

בניית החברה, הבין טוקוויל, עומדת בניגוד לבניית מדינה. חברה מבוססת על בני אדם, היינו יצורים הנמצאים בקשר ישיר עם יצורים דומים להם ומקיימים מערכת קבועה של שיח על רצונות, על צרכים ועל ציפיות. מדינה, לעומת זאת, היא גוף המבוסס על חוקים, נהלים, בירוקרטיה ותמריצים – וכל

מתממשות בקלפי. אכן דווקא כאן, בניגוד לאפיק הפוליטי, נמצא עתידו של הציבור הדתי-לאומי; כאן ולא בצינורות הכפייה של הממשלה. ערכיה של הצינונות הדתית צריכים לחלחל דרך החברה האזרחית – ורק דרכה – באופנים של שיח בין-אישי ומפגש ישיר, מכוח ההצלחה היחסית של המודל החברתי שצמח בצינונות הדתית כחברה מורכבת ומגוונת החולקת תודעת ייעוד.

כישלונה הפוליטי של הצינונות הדתית הוא ברכה אדירה, שכן הוא מחייב את המשך ריכוז המאמץ במישור החברתי והפניית המאמץ הפוליטי למניעת כפייתן של תפיסות עולם מנוגדות על מוסדותיו של הציבור הדתי-לאומי. במקום לרצות לכפות את ערכיו על אחרים, צריך הציבור הדתי לאומי לדרוש את פתיחת שוק הרעיונות, את הוצאת מנגנוני הכפייה ממנו, ומתוך כך להציע בשוק זה את מרכולתו הרוחנית. ההשפעה באמצעות המערכת הממשלתית אולי קלה יותר – שכן היא אינה מחייבת התמודדות אלא רק כוח פוליטי – אך היא איננה מצמיחה דבר זולת התנגדות. לעומת זאת, פעולה דרך החברה הישראלית האזרחית תהיה פורייה הרבה יותר, ומלבד זאת תכריח את נושאי הדגל של רעיונות הצינונות הדתית לוותר על הסיסמאות והשפה הפנימית, ותחת זאת ללבן את רעיונותיהם בפני החברה הישראלית הכללית.

שנים רבות מתעקש הציבור הדתי-לאומי לנסות להנחיל את ערכיו באמצעות מנגנונים לאומיים, דוגמת הרבנות הראשית, מערכת החינוך או צה"ל; אלא שניסיון זה, שיש בו יסוד מובנה של כפייה, אינו מחבר את הציבור לתפיסת העולם הדתית-לאומית אלא דווקא מרחיק אותו הימנה. כאשר הרב אביחי רונצקי ז"ל הרחיב באופן משמעותי את פעילות ענף 'תודעה יהודית' ברבנות הצבאית, הוא הלך בגדולות: הוא חיבר חיילים רבים לרוח שאותה תפס כחיונית לחוסנו של צה"ל. מתוקף המסגרת הצבאית, הוא הפגיש חיילים עם ערכי היהדות והפך את התוכן האמוני למרכיב מרכזי במהלך החינוכי של הצבא. אולם המהלך היכה כבומרנג כאשר חיל החינוך אימץ את אותה שיטה ומילא אותה בתוכן פרוגרסיבי. הניסיון לכפות על הציבור תפיסת עולם באמצעות מוסדות לאומיים גרם ליותר קיטוב ולריחוק ממנה. מאותן סיבות, גם הנחת היסוד של הסטטוס-קוו, המבקשת לשמר הסדרים ישנים אף שהציבור השתנה, מופרכת מיסודה.

מזה שנים ארוכות ביטויו הפוליטי של הציבור הדתי-לאומי הוא כישלון מהדהד. לפי הערכות שונות, כ-11% מהציבור בישראל מוגדר דתי-לאומי, ועוד כ-30% מגדירים עצמם מסורתיים כלומר חשים הזדהות מסוימת עם לפחות חלק מאותם ערכים; למותר לציין כי הערכות אלו אינן

אלעד נחשון

עדה, לא גזע

הניסיון להבנות את המתחים בין בני העדה האתיופית לבין שאר יהודי ישראל כמאבק גזעי בין "שחורים" ו"לבנים" צריך להדיר שינה מכל מי שאחדות עם ישראל ועתיד יוצאי אתיופיה יקרים לו

דתם, לעיתים עד כדי מוות על קידוש השם, וזאת חרף התנכלויות קשות מצד הממלכה האתיופית הנוצרית. מטבע הדברים, הללו מעולם לא חשבו על עצמם כעל 'שחורים' אלא כעל יהודים; והאלמנט המגדיר בזהותם היה מסורותיהם הדתיות, ולא צבע עורם. גם המפגש עם בני קהילות יהודיות אחרות במאות התשע-עשרה והעשרים לא שינה מציאות זו; וגם לא העלייה לישראל. יוצאי אתיופיה נתפסו בעיני עצמם ובעיני החברה הישראלית הסובבת כעדה מבין עדות העם היהודי.

המושג 'עדה', בהקשר היהודי, מתאר קבוצה של יהודים החולקים ביניהם שפה, תרבות או מסורות דתיות משותפות, המבדילות אותם מעדות יהודיות אחרות. כבר בימי הביניים, כאשר חלק מהיהודים חיו בארצות מוסלמיות דוברות ערבית וחלקם בארצות נוצריות דוברות שפות גרמאניות ולטיניות שונות, הונחה התשתית להתפתחותן הנפרדת של העדות שאנו מכירים כיום. אך תוך כך שמושג העדה מצביע על ההבדלים בין קבוצה אחת של יהודים לאחרת, הוא גם מבלית גם את הקרבה ביניהן. כל העדות חולקות אותם עיקרי אמונה, אותו טקסט קאנוני, ובעיקר אותו קשר רגשי עמוק לעם ישראל לגווניו ואותה שאיפה לשוב לארץ ישראל מולדתו. במובן זה, המונח 'עדה' מציין מידת בידול נמוכה למדי, שגבולותיה מטושטשים ונחצים לעיתים קרובות.

"משטרת ישראל תרביצו לי, אני שחור"; "אני שחורה אבל שקופה בעיני החברה"; "דם שחור אינו הפקר"; אלו רק דוגמאות בודדות לשלטים שהונפו במחאה הסוערת של העדה האתיופית בעקבות הירי שהביא למותו של בן העדה סלומון טקה. יותר מכל הזדמנות אחרת, הובלטה כאן בחירתם של רבים מהישראלים יוצאי אתיופיה להגדיר את עצמם כ"שחורים", ואצל כמה מהם – אפילו להביע הזדהות עם המסתננים המוסלמים והנוצרים ממזרח אפריקה, על בסיס צבע העור. במישור התרבותי, שאיננו חשוב פחות מהפוליטי, רבים מיוצאי אתיופיה אימצו בדור האחרון את סגנונות המוסיקה והלבוש של הציבור האפרו-אמריקני בארצות הברית. יהיה מי שיטען כי מדובר בבחירה אלמנטרית, ואפילו ברורה מאלוה; אך טענה כזו שגויה מיסודה. אין שום דבר טבעי או ברור מאליו בבחירתו של אדם כלשהו להגדיר את זהותו בהתבסס על צבע עורו דווקא (או מאפיינים חיצוניים אחרים). בחינה היסטורית אף תגלה שמדובר בבחירה יוצאת דופן למדי. חשוב מכך – מדובר בהכרעה שיש לה משמעויות פוליטיות וחברתיות הרות גורל, גם, ואפילו בעיקר, במקרה הישראלי.

קהילת ביתא ישראל היא מן הוותיקות בקהילות ישראל. היא מקיימת המשכיות ורציפות היסטורית זה מאות שנים, אם לא אלפים. רוב בני הקהילה שמרו בקנאות על

הזהותיות של האפרו-אמריקנים – חרף ההבדלים הדתיים, הלאומיים, התרבותיים וההיסטוריים התהומיים בין שתי הקבוצות.

עדה היא חלק מעם

בניגוד למה שהתרחש באמריקה במאות הקודמות, מסורתיה הייחודיות של קהילת ביתא ישראל לא נשכחו ולא נעלמו כלל. הן חיות ופועמות בליבותיהם של כל זקני העדה ושל רבים מצעיריה, המתגאים בזהות יהודית עמוקה ושורשית; אם הבחינו בין עצמם לבין יהודים אחרים, הרי היה זה על בסיס עדתי, בדומה לכל קהילה יהודית אחרת. המגע הנרחב הראשון ביניהם לבין שאר אחיהם היהודים לא היה שוט העבדים האכזרי, אלא יד מושטת לעזרה: ידה הארוכה של מדינת ישראל, שנשלחה לאתיופיה המדממת ממלחמת אזרחים ממושכת לחלץ ממנה את יהודיה ולהביאם לארץ חמדת אבות.

אכן, דרכם של בני העדה לא הייתה קלה ולא זוהרת. בארץ הם נתקלו לעיתים קרובות, למרבה הצער, גם בניכור, בכוז ובאפליה מצד החברה הישראלית הסובבת – וגם בגזענות. הרבה נכתב על היחס המחפיר שסופגים יוצאי אתיופיה רבים, ועל האחריות של החברה הישראלית ליחס זה, וראוי שהרבה עוד ייכתב בנושא. אולם עלינו לתת את דעתנו לצד נוסף של הסוגיה, והוא ההכרעות הזהותיות שהישראלים בני העדה האתיופית מקבלים בעקבות יחס זה.

כאמור, ישנם יוצאי אתיופיה שבחרו להגדיר את עצמם כ'שחורים', לסווג את היחס אליהם כעוד אחד ממאבקי הגזע הרבים שישנם ברחבי העולם, ולראות באפרו-אמריקנים מודל לחיקוי תרבותי ופוליטי. והרטוריקה וסגנון הפעולה שליוו

הרי תמיד התקיימו איסורים חברתיים על קשרים בין יהודים לגויים, יהא צבע עורם אשר יהא – אך מעולם לא התקיימו איסורים כאלה בין בני עדה יהודית אחת לאחרת, גם פה בלי תלות בצבע העור.

לעומת זאת, מושג ה'גזע' כפי שאנו מבינים אותו היום הוא ייחודי לעת החדשה. הוא מחלק את האנושות בקווים גסים למספר מצומצם מאוד של 'גזעים', שלעיתים קרובות אין ביניהם דבר במשותף מעבר למראה חיצוני. לאורך ההיסטוריה רוב מוחלט של בני האדם מכל רחבי העולם הגדירו את עצמם במונחים דתיים, אתניים או לאומיים, ולא העלו בדעתם להגדיר את עצמם במונחים של גזע. יבשת אפריקה, למשל, הורכבה מאז ומתמיד מבני קבוצות אתניות ודתיות שונות, ללא שום מכנה משותף. רק כאשר מיליוני אפריקנים בני כל הקבוצות נחטפו, נמכרו לעבדות ונשלחו אל מעבר לים, באחד הפשעים הקולקטיביים המזעזעים בהיסטוריה המודרנית, היו אלה משעבדיהם שהתעלמו מזהויותיהם האתניות הנפרדות, וכפו עליהם הגדרה קולקטיבית גזענית ונעדרת עומק: "שחורים".

מאות שנים לאחר מכן, אפרו-אמריקנים רבים בחרו לאמץ, באופן מודע או בלתי מודע, אותה הגדרה שנכפתה על אבות אבותיהם. קל להבין את הבחירה הזו, וקשה להאשים את הבוחרים בה: הזהויות האתניות והדתיות הישנות נשכחו זה מכבר, אך הפערים החברתיים והכלכליים בין שחורים ללבנים בארצות הברית שרירים וקיימים, וכמוהם גם הגזענות בחברה האמריקנית. לעומת זאת, בחירה שמעוררת שאלות נוקבות היא בחירתם של כמה מיוצאי אתיופיה הישראלים לחקות את ההכרעות

של עדות אחרות לאחר קום המדינה, ואינה מזכירה במאום את חטיפתם המזעזעת של מיליוני אפריקנים אל מעבר לאוקיינוס האטלנטי.

מבחינת הזהות הקולקטיבית, קיימת הסכמה רחבה בקרב יהודים, בין אם הם ממוצא אתיופי ובין אם לא, כי ביתא ישראל היא עדה כשאר עדות ישראל, הקיימת מאות רבות של שנים. ודאי וודאי שכל יוצאי אתיופיה ראו ורואים את עצמם כיהודים, וזהות זו היא החלק המרכזי והחשוב בהגדרה העצמית שלהם. כלומר, הבנת מצוקתם של יוצאי אתיופיה כמצוקה על רקע עדתי תואמת במידה רבה את הגדרתם העצמית; בעוד אם ירצו לפרש אותה כנובעת מיחסי גזעים, יאלצו לערוך שינוי דרמטי וכואב באופן שבו הם מבינים את זהותם הקולקטיבית. לעומת זאת, שני מאפייני הזהות העיקריים המשותפים לשחורים ולבנים בארה"ב – הדת הנוצרית והשפה האנגלית – אינם חלק מזהותם המקורית של תושבי אפריקה, אלא נכפו עליהם במאות האחרונות. יתר על כן, שני המאפיינים הללו רחבים וכוללניים מאוד: הנצרות משותפת לתושבי ברזיל, לקופטים של מצרים ולאזרחי הפיליפינים, אך מידת הסולידריות בין שלוש האוכלוסיות נמוכה מאוד. גם השפה האנגלית משותפת לאירים, לג'מייקנים ולאוסטרלים, הרואים את עצמם בכל זאת כאומות נבדלות ובצדק. לכן הזהות שמאפיינים אלה יוצרים כשלעצמם אינה לכידה, קשיחה ואינטימית באותה מידה כמו הזהות הדתית והלאומית המשותפת לבני העם היהודי, ויוצאי אתיופיה בכלל זה.

עדה, מעצם הגדרתה, היא חלק משלם – הלאום. אתוס לאומי בכלל, והאתוס הלאומי

את ההפגנות האחרונות הם רק הדוגמה הבולטת ביותר, אך לא היחידה, לבחירה זו. קשה לומר כי הכרעה זו נעדרת כל בסיס במציאות: תפיסות העולם הגזעניות אינן בלעדיות לארה"ב, אלא הרעילו גם את מוחם של ישראלים רבים, והדבר ניכר לעיתים ביחסם ליוצאי אתיופיה.

אולם טעות מרה תהיה לחשוב שקיפוח, בוז, דעות קדומות או מתחים בין קבוצות הם תופעות ייחודיות ליחסים בין גזעים. לא רק בני דתות או לאומים שונים יכולים לחוש רגשות כאלה אלו כלפי אלו, אלא גם יחסים בין-עדתיים עלולים להתאפיין ביחס כזה, ולעיתים קרובות הם אכן התאפיינו בו – ובייחוד, כאשר בני ובנות העדה היו עולים חדשים ונבדלו מחברת הרוב בשפתם, בתרבותם ובהשכלתם. שתי דוגמאות מוכרות (אך לא יחידות) לכך מהווים עולי ברית המועצות בשנות התשעים ועולי ארצות האסלאם בשנות החמישים והשישים.

כיצד נכון יותר לתפוס את מצבה של העדה האתיופית בישראל כיום? האם עלינו לראות במצוקתה תופעה הדומה בבסיסה למצוקותיהן של אוכלוסיות עולים קודמות, או שמא מדובר בעניין חדש ושונה לחלוטין, המזכיר יותר את יחסי השחורים והלבנים בארה"ב, על כל המשמעויות הנובעות מכך?

מבחינה היסטורית, קשה למצוא נקודת דמיון כלשהי בין ההיסטוריה של השחורים בארה"ב לזו של ביתא ישראל בישראל. לעומת זאת, סיפור ערגתם של יהודי אתיופיה לירושלים הוא סיפור המוכר היטב לכל יהודי באשר הוא, תהיה אשר תהיה העדה שאליה השתייך. גם עלייתם של האתיופים לישראל, תוך סיוע מצד המדינה בהעברתם ובקליטתם בארץ, דומה לעלייתן

היה קרוב יותר לקצה ה'גזע', כך יתרחקו ההשתלבות והסולידריות הרצויות.

גזרת גזע או עדנות עדה

האופן שבני אדם מגדירים בו את עצמם, הקבוצות שהם מזדהים עמן, הזיכרונות והמיתוסים שהם תופסים כהיסטוריה שלהם – כל אלה מעצבים גם את תפיסת העולם הפוליטית שלהם ומנווטים את הכרעותיהם. לשם דוגמה, כל ישראלי המכיר את תולדות ארצו יודע היטב עד כמה זיכרונות הפוגרומים, עלילות הדם, ויותר מכול השואה – השפיעו על תפיסת עולמם המדינית והפוליטית של מייסדי ישראל ויורשיהם שעל יד ההגה. משום כך, השאלה אם יוצאי אתיופיה בישראל יתפסו את עצמם כעדה יהודית המתמודדת עם בעיות דומות לאלו של עדות יהודיות אחרות בעבר ובהווה או כ'שחורים' המזדהים עם המצוקות והתלאות של 'שחורים' אחרים ברחבי העולם בעבר ובהווה, היא שאלה גורלית שהתשובה עליה תעצב בדורות הבאים את עתיד העדה ואת עתיד יחסיה עם שאר אזרחי ישראל.

אם היחסים בין יוצאי אתיופיה לשאר הישראלים הם יחסים בין-גזעיים, אזי מאגר הזיכרונות ההיסטוריים שיעמדו ברקע יחסים אלה יכלול, בין השאר, את רצח העם שביצעו הגרמנים בשבטי ההררו והנאמה בנמיביה, את ההתעללות הרצחנית של הבלגים בתושבי קונגו, וכמובן – את העבדות הממושכת של מיליוני אפריקנים באמריקה הצפונית והדרומית. זהו מטען הזיכרונות ההיסטוריים הנלווה בהגדרה ליחסי 'שחורים' ו'לבנים'. מאידך גיסא, יחסים עדתיים בישראל – גם אם כללו לעיתים אפליה, קיפוח והתנכרות – מעולם

היהודי בפרט, מעניק לבני כל עדה שהיא זכות מלאה לתבוע סולידריות ושיתוף משאר העם, ולשאר העם יש מחויבות לאומית להיענות לתביעה זו. אתוס לאומי זה הוא שעמד, בין השאר, בבסיס מבצעי העלאתם של יהודי אתיופיה לארץ. מעבר לכך, הגבולות בין עדה לעדה בהגדרתם מטושטשים, ומותר ואף רצוי לחצות אותם. נישואים בין-עדתיים מתרבים באופן טבעי, מסירים מחיצות ומקרבים לבבות, והופכים את דימוי העם כמשפחה למציאות. העדתיות, למרבה הפרדוקס, תובעת התקרבות וליכוד. לעומת זאת, אם התפיסה הבסיסית שלנו תהיה שבארץ ישראל יושבים שני גזעים – 'שחורים' ו'לבנים' – לא ברור מהו המכנה המשותף שיקרב ביניהם. ראייה למשמעות החברתית של הבדלי התפיסות ניתן לראות בעובדה שבארה"ב, חרף העובדה שבני גזעים שונים מתגוררים זה לצד זה כמה מאות שנים, שיעור האנשים ממוצא מעורב היה בשנת 2010 נמוך מ-3 אחוזים.¹ מרבית העדה האתיופית עלתה לארץ לא לפני מאות שנים, אלא לפני כשלושים שנה בלבד, ואף על פי כן כבר עתה כ-12 אחוזים מבניה ובנותיה נישאים לבני עדות אחרות.²

אין הכרח לתפוס את יוצאי אתיופיה בישראל כעדה בלבד או כגזע בלבד; ייתכן שיתפסו את עצמם גם כך וגם כך, על אף הסתירות הרבות מספור שעשויות להשתמע משילוב זה. במילים אחרות: ניתן להמשיג את ה'עדה' וה'גזע' כשני קצוות על קו רצף תיאורטי. אולם המשגה זו אינה משנה את העיקרון הבסיסי: ככל שהאופן שבו ייתפסו יוצאי אתיופיה יהיה קרוב יותר לקצה ה'עדה', כך יעודד הדבר השתלבות וסולידריות בינם לבין שאר הישראלים; וככל שהאופן שבו ייתפסו יוצאי אתיופיה

לא התקרבו אף במעט למחוזות הזוועה של העבדות ורצח העם, ומסיבה פשוטה: על אף קיומם של רגשות שליליים, יהודים בני עדות שונות חשו שיש ביניהם הרבה יותר מן המשותף מאשר מן המפריד.

הזיכרונות ההיסטוריים הקולקטיביים לא רק מעצבים את רגשותינו בהווה, אלא גם את ציפיותינו מהעתיד, ולפיכך – את האופן שבו נבחר לפעול מהבחינה הפוליטית. היחסים הבין-עדתיים בישראל, גם אם היו כאובים ומרירים, משתפרים באופן מתמיד. רמות המתיחות העדתית בין מזרחים לאשכנזים שבאו לידי ביטוי במהומות ואדי סליב או בהפגנות הפנתרים השחורים נעלמו ואינן, והפער הכלכלי והחברתי ביניהם הצטמק באופן דרסטי. אם נביט אחורה כמה עשורים קודם לכן, איש מלבד חובבי היסטוריה מושבעים איננו מודע היום ליחסים הכאובים ועמוסי הסטיגמה שהתקיימו בסוף המאה ה-19 ובראשית המאה ה-20 בין ה'אוסטיוודן' (יהודי מערב אירופה) ל'אוסטיוודן' (יהודי מזרח אירופה). תוחלת החיים של מתחים ופערים עדתיים היא דורות בודדים. לעומת זאת, המתחים הגזעיים בארה"ב קיימים כבר ארבע מאות שנים לערך, ולא מראים סימן כי הם הולכים להיעלם בקרוב. מסלול הזהות העדתית יוביל את יוצאי אתיופיה לקראת השתלבות וסגירת פערים עוד בימי חיינו. מסלול הזהות הגזעית ינציח את הבידול והמצוקה למאות שנים, אם לא יותר.

בחירתם של חלק מיוצאי אתיופיה, וכן גם של חלק מהישראלים בני עדות אחרות, לתאר את המציאות בישראל כמאבק בין

'שחורים' ללבנים', היא לא רק משונה, אלא אף הרסנית ומסוכנת ליחסים הפנימיים בין קבוצות אוכלוסייה שונות בארץ. היא פוגעת קשות בחתירתם של יוצאי אתיופיה עצמם להשתלבות בחברה הישראלית, ומרחיבה עשרות מונים את הפער בינם לבין שאר הישראלים. אך המכניקה שהובילה לבחירה זו איננה בגדר תעלומה. היא ברורה ומוכרת. בכלכלה, בתרבות, בשפה, ובפוליטיקה, ישראלים רבים נוטים לאמץ בהתלהבות, ללא ביקורת, ולעיתים קרובות אף באופן בלתי מודע, את עולם המושגים והערכים האמריקני. לעיתים לאימוץ זה השלכות חיוביות, אך לעיתים יש לו השלכות שליליות במובהק. המודל האמריקני של יחסים בין-גזעיים עיצב את תפיסתם של ישראלים יוצאי אתיופיה רבים באופן ישיר ובלתי אמצעי. אך יותר מכך, נדמה כי הוא השתלט על השיח הציבורי דרך תודעתם של ישראלים לא אתיופים, ששכחו את הכלל היהודי המקודש "כל ישראל ערביין זה לזה". אלה וגם אלה ייטיבו לעשות אם ישליכו מאחורי גוום את המודל הגזעי, ויאמצו במקומו את המודל העדתי היהודי הוותיק והמוכר. מודל זה איננו חף מבעיות ומתחים, אך הוא יודע היטב כיצד להגביל מתחים אלה, להפחית מעוצמתם, ואף לבטלם כליל; ולכן רק בו טמון עתיד חיובי לכלל אזרחי ישראל.

1. Nicholas A. Jones and Jungmiwha Bullock, *The Two or More Races Population: 2010, 2012*. [https://www.census.gov/prod/cen2010/briefs/c2010br-13.pdf]

2. הלמ"ס, האוכלוסייה ממוצא אתיופי בישראל – לקט נתונים לרגל חג הסיגר, הודעה לתקשורת, 5.11.2018.

אלעד נחשון הוא סטודנט לתואר שני באוניברסיטת תל-אביב.

יצחק מור

אור מן הגויים

התמיכה הנוצרית בישראל היא כוח חיוני ורב עוצמה, שבארץ מתעלמים ממנו או מבקרים אותו באמתלות-שווא. עת לפקוח עיניים ולהכיר תודה

הכנס דאגו להדגיש עובדה זו היטב: בכנס נאמו סגן הנשיא מייק פנס, מזכיר המדינה מייק פומפאו, היועץ לביטחון לאומי ג'ון בולטון ועוד רבים מאלה המכירים היטב את מסדרונות הבית הלבן.

הזיקה החיובית לשיבת ציון, וראייתה כמימוש נבואות המקרא, היא תופעה רחבה ומוכרת בעולם הנוצרי-פרוטסטנטי, המחובר ל'ברית הישנה'; בזירה האמריקנית היא הודגשה עוד יותר, בזכות התודעה של דור האבות המייסדים, שהרבו להשוות את עצמם לעם ישראל המבקש חירות למימוש ייעודו. מאות ערים בארצות הברית קרויות, זה מאות שנים, בשמות כמו חברון, בית-לחם, בית-אל, יריחו וירושלים.

תמיכתן של קבוצות אוונגליסטיות במדינת ישראל היא בעלת משמעות פוליטית גדולה שבעתים מכפי שנדמה לציבור הישראלי. הן פועלות למעננו באופן מאורגן ומסודר, ומרושתות בכל רחבי ארצות הברית. פעולות כגון העברת השגרירות לירושלים (שבטקס הפתיחה שלה נשא דברים ג'ון הייגי), ההכרה ברמת הגולן או הפסקת הסיוע הכספי לאונר"א, ספק אם היו מתרחשות ללא השפעת השדולה הפעלתנית של CUIFI.

מכיוון שבתוך השיח הישראלי פעולות כגון אלו שנויות לעיתים במחלוקת פוליטית, דוברי שמאל – ובראשם עיתון

לפני כחודשיים נערך בווינגטון הבירה ערב הוקרה למדינת ישראל, כחלק מן הכנס של ארגון "נוצרים מאוחדים למען ישראל" (CUFI). באירוע חולקו למשתתפים דגלי ישראל וארצות הברית. אחרי נאומיהם של השגריר האמריקני בישראל דיוויד פרידמן ושל הפסטור ג'ון הייגי, ואחרי שירת "התקווה" ו"ירושלים של זהב" בריקודים ספונטניים, הסתיים הערב. על הכיסאות המיומנים נותרו מעט דגלי ארצות הברית; דגלי ישראל נלקחו עד האחרון שבהם. הפטריוטיות האמריקנית בהחלט בלטה אצל משתתפי הערב, אבל החיבור שלהם לישראל היה נראה רגשי הרבה יותר והם נסחפו בהתלהבות אדירה עם שירים שאת מילותיהם כלל לא הבינו. כשהסברתי לאחד הנוכחים באירוע את משמעות מילות השיר של נעמי שמר ואת ההקשר ההיסטורי שלו למלחמת ששת הימים, הוא כמעט בכה מהתרגשות.

ערב זה היה אירוע השיא של הכינוס השנתי של התנועה המונה כיום יותר משבעה מיליון (!) חברים רשומים, תנועה שהינה כוח מרכזי בתוך מעגל רחב יותר: יותר מ-60 מיליון נוצרים אוונגליסטים – כותרת רחבה לזרם בתוך הנצרות הפרוטסטנטית – החיים בארצות הברית ומהווים רבע מאוכלוסייתה; מעגל שהוא בעל השפעה רבה במוקדי הכוח ובמסדרונות גבעת הקפיטול. מארגני

שאלה אחרת שמעלים המבקרים היא המוטיבציה הדתית של הארגון האוונגליסטי. יש הטוענים שהחיבור של המאמינים הללו לעם היהודי ולמדינת ישראל קשור לתפקיד שאנו ממלאים במסגרת חזון אחרית הימים של התנועה: הכנת הקרקע לבואו העתידי של המשיח, שאחריה יתנצרו היהודים בישראל. אכן, בקרב המעגל הרחב של התנועה האוונגליסטית ישנן אמונות כאלה; אך ככל שמדובר במנהיגיה של CUIFI נראה שהדברים רחוקים מן האמת. רבים וטובים שבדקו את הנושא (בראשם הרב אריה שיינברג מסן-אנטוניו שבטקסס והרב שלמה ריסקין מאפרת) מצאו שזו איננה המוטיבציה המובילה את ראשי הארגון. הייגי עצמו התייחס במהלך הכינוס לטענות על מניעי הארגון והכחיש את המניעים הללו.

מעבר להכחשות הרשמיות והעקביות, החוויה שלי מן הכנס ומשיחות עם רבים מהבאים מאששות את התחושה שיש כאן תמיכה אמיתית ונלהבת במדינת ישראל ובעם ישראל, לפני כל שיקול אחר. בעיני הציבור הגדול הפעיל ב-CUIFI, עם ישראל מממש כבר כיום את חזון הנביאים; את התנ"ך הרי לוקח ציבור זה ברצינות ובפשטות. התמיכה שלו בעם ישראל קשורה באורח הדוק לראיית העם היהודי כמבורך מפי האל, וכעם שמברכיו מתברכים בעצמם: "אֲרִיֶּךָ אָרוֹר וּמְבָרְכֶיךָ בָּרוּךְ" הבטיח אלוהים לאברהם, ואת הפסוק הזה זוכרים כאן היטב.

ועדיין אין לזלזל בשאלה כיצד נכון להתייחס לתמיכה שיש בה מניעים משיחיים-נוצריים. האם ראוי לפסול תמיכה כזו מן היסוד בגלל המוטיבציות העתידיות הטמונות בה? או שמא ניתן לעבוד עם תנועות כאלו במישור

הארץ במאמר המערכת שלו מיום הכנס בווינגטון – קוראים תדיר למדינת ישראל להתנער מהתמיכה האוונגליסטית בה. במאמר מתורצת הקריאה לצינון היחסים במניעים המשיחיים של האוונגליסטים, וכאמצעי זהירות נדרש מפני "האש הדתית" ה"מעוורת את עיניהם של מחנה הימין ומנהיגיו". אך הסיבה האמיתית שבגינה מוכנים בהארץ לוותר בקלות כה רבה על התמיכה הפרו-ישראלית האפקטיבית ביותר בעולם המערבי היא פוליטית: התמיכה של ארגונים אלה בישראל באה שלובה עם תמיכה במה שבשמאל מכנים "מפעל הכיבוש וההתנחלות".

פרנסי העיתון ופרשניו שוכחים כי תמיכת ארגונים אלה אינה ניסיון של זרים לבחוש בפוליטיקה הישראלית, אלא תמיכה בינלאומית בעמדות הרשמיות של מדינת ישראל ובאינטרסים שלה שקובעת ממשלתה הנבחרת. התנגדותם של ארגונים אלה להסכם הגרעין עם איראן ותמיכתם בהכרה בירושלים כבירת ישראל משקפות באופן מלא את האינטרסים המוצהרים של ממשלת ישראל. אין זה מקרה שדיבורים על ריבונות ישראלית ביהודה ושומרון כמעט לא נשמעו בכנס: הדבר מובן כעניין השנוי במחלוקת פנימית עזה בישראל. כשראש הממשלה בנימין נתניהו נאם בשידור חי מישראל, הוא זכה לתשואות סוערות – אבל פחות בגלל הכריזמה האישית שלו ויותר מפני שייצג בנוחותו את מדינת ישראל ובעצם את העם היהודי. מחיאות כפיים סוערות נשמעו גם כשאישים כמו ג'ון בולטון או ג'ייסון גרינבלט הזכירו את תקוותם להצלחת תהליך השלום. סביר להניח שלו בני גנץ היה מרכיב ממשלה ונאם בשידור חי בכנס הוא היה זוכה לתשואות דומות בעוצמתן.

השנייה; הכניסה הכירה אז בלגיטימיות של האמונה היהודית, הכרה שהובילה מאוחר יותר להכרה במדינת ישראל ולכינון יחסים דיפלומטיים עמה. שינוי נלהב יותר בא מכיוון של הכנסיות הפרוטסטנטיות-אוונגליסטיות, ובראשן אלו הפועלות בארצות הברית, אשר כאמור מפעילות את עוצמתן הפוליטית לחזקנו אל מול הקמים עלינו.

נכון, מסוכן להסתנוור מהחיבה המורעפת עלינו. אך גם אין להשיב ריקם ניסיונות קרבה כנים ונלהבים של מי שבמשך דורות ארוכים מדי לא הכירו בזכות קיומנו ועתה מבקשים לתקן את המעוות. כל עוד ישראל נזקקת לבני ברית בשדה המדיני העוין, אין היא יכולה להרשות לעצמה לוותר כלאחר יד על תמיכה כה נלהבת המגיעה מן המעצמה החזקה בעולם שהיא ידידתנו הקרובה מזה כמה עשורים.

הפוליטי המעשי מתוך הצגת עמדה ברורה ובלתי מתפשרת ביחס לשמירה על המסורת היהודית – ואולי אף מתוך סייגים נחרצים, כפי שנוהגים למשל מנהיגים תורניים כמו הרב אליעזר מלמד, המעודדים קשרים עם התנועות האונגליסטיות אך נזהרים מקבלת תמיכה כספית, שכן הם רואים בה סכנה גדולה יותר להטיית לבבות?

לדעתי, התמיכה האונגליסטית בישראל היא כה נרחבת ורבת פנים, שיהיה זה חוסר אחריות לפסול את כולה בגלל מניעים רוחניים של חלק מהשותפים בה. יתרה מכך: שמא מותר ואף מתבקש לראות את התמיכה הזו כנדבך היסטורי במסגרת התהליך הארוך של שינוי היחסים בין הנצרות ליהדות. אחרי כאלף וחמש מאות שנים של רדיפות והצקות מצד האחות הצעירה, מסתמן שינוי ביחסן של הכנסיות המערביות לישראל. בכניסה הקתולית התחוללה תפנית חדה, אף כי מסויגת יחסית, החל בוועידת הוותיקן

סגן עורך 'השילוח' לשעבר, **יצחק מור**, העושה כעת בקליפורניה, הוא תלמיד מוסמך בחוג למדע הדתות באוניברסיטה העברית ועוסק בחקר תנועות נוצריות בארצות הברית.

ערו לרמן

דיפלומטיה במדים

שיתופי הפעולה הצבאיים בין צה"ל לצבאות זרים מתרבים לאחרונה במידה דרמטית, ומרימים תרומה רבת פנים לביטחון ישראל ולמצבה האסטרטגי

'אונייהוס 2019', וחילות הים של ישראל, יוון וארה"ב בחנו מתווי פעולה שונים – כולל ציד צוללות – במזרח הים התיכון בתרגיל Noble Dina השנתי. שייטת 3 – ספינות הטילים של צה"ל – מתרגלת באופן סדיר עם ציים של מדינות שונות בים התיכון, וביניהן צרפת, איטליה וקפריסין.

בקפריסין גם מתבצעים, בשנים האחרונות, תרגילים בהיקף משמעותי של הכוחות המיוחדים – חטיבת הקומנדו, סירת מגלן ואחרים – במתארים המדמים לחימה בנוף הררי ומיוער. לא קשה (גם לא לקפריסאים) לנחש מדוע צה"ל מבקש לתרגל בתנאים ספציפיים אלה, בגובה כ-1500 מטר מעל פני הים. אבל ההבנה באשר לתכליתם של אימונים אלה לא עצרה בעד המארחים המייחסים לקשר הביטחוני עם ישראל חשיבות גוברת, סמלית ומעשית גם יחד.

תרגילים כחול ובארץ עם כוחות זרים אינם רעיון חדש. עדיין זכור האסון ברומניה ביולי 2010, בעת תרגול מסוקים ארוך טווח. מדי שנתיים מתקיים בישראל תרגיל רב-לאומי, Blue Flag, בהשתתפות מטוסי קרב מארה"ב, הודו ושורה של מדינות נוספות. תרגילים עם כל זרועות צבא ארה"ב, וביניהן חיל הנחתים, ההגנה האווירית ועוד, הפכו לדבר שבשגרה.

קצינים ישראלים משתלמים במוסדות הדרכה בארה"ב, בריטניה וצרפת מאז קום

בראשית ספטמבר נחתו בבסיס חיל האוויר המלכותי וודינגטון שבעה מטוסי קרב מדגם F-15, מטוס תדלוק ומטוס תובלה של חיל האוויר הישראלי, לצורך השתתפות בתרגיל לוחמה ממושך. התרגיל, שכינויו Cobra Warrior, אך כעשרים יום, ונטלו בו חלק מטוסים מחילות האוויר של ארה"ב, גרמניה ואיטליה. לראשונה אי פעם, השתלב חיל האוויר בתרגיל חשוב זה על אדמת בריטניה. קדם לכך תרגיל אווירי תלת-צדדי, Tri-Lightning – גם הוא, ראשון מסוגו אי פעם – שבו השתתפו מטוסי "אדיר" (F-35) של חיל האוויר לצד עמיתים מארה"ב ובריטניה.

זהו רק חלק משורה ארוכה ומרשימה של תרגילים משותפים לזרועות צה"ל ולעמיתים מן הזירה הבינלאומית. באוגוסט 2019 התקיים בחיפה תרגיל Mighty Waves, אף הוא הראשון מסוגו אי פעם, ובו עסקו כוחות ים ואוויר לצד גורמי חילוץ והצלה מעשר מדינות – בעיקר ארה"ב, צרפת ויוון – בתרחיש קשה של התמודדות עם תוצאותיה של רעידת אדמה הרסנית במיוחד. קדם לכך תרגיל רב-לאומי אחר – 'ארגונאוט 2019' – שהתקיים בקפריסין בחודשים מאי-יוני בהשתתפות חיל הים וכוחות מעשר מדינות נוספות, ועסק גם הוא במבצעי חילוץ אוכלוסייה בים התיכון, במתארי חירום שונים. באביב השתתף חיל האוויר בתרגיל רב-לאומי גדול ביוון ושמו

”הקצינים המקסיקנים” המסייעים לצבאה.

הגורם המחולל הראשון הוא התובנה שאנו חיים בעולם מסוכן; תובנה ההולכת ומחלחלת בחוגים רחבים, גם במדינות שעד לא מזמן סירבו להכיר בכך שיש להן אויבים. עד לפני שנים לא רבות, מי שגדל בארצות מערב אירופה, השלוות והבטוחות לכאורה, יכול היה להרשות לעצמו להניח שהוויית חייה של מדינה כמו ישראל – מאוימת, מוקפת גורמים המחויבים לחורבנה – זרה לו ולאורחות חייו, ולהקיע בלב שקט את האמצעים שהיא נוקטת כדי לשרוד ולהגן על אזרחיה. עצם המילה ”אויב” נשמעה זרה, בוודאי לממסד של האיחוד האירופי בלב בריסל; היא אולי מובנת יותר למטה נאט”ו בצידה הצפוני של העיר. הנאצים? עניין ישן. הסובייטים? ההרתעה האמריקנית הספיקה כדי להגן מפניהם, עד שקרסו. אבל במציאות של שני העשורים האחרונים, הכוללת לא רק דילמות כואבות בסוגיית ההגירה אלא גם טרור אכזרי בחוצות ערי אירופה הראשיות – מדריד וברלין, פריז ולונדון, מנצ’סטר וקופנהגן, ניס ובריסל, רק כתזכורת לאירועים מאז 2003 – ההבנה שיש אויב, בלי מירכאות ובלי מסווה, שינתה את פני המפה הפוליטית באירופה ומחוצה לה.

יש לכך השלכות פוליטיות ישירות, כמו גם השפעה על מה שניתן להגדיר כמבנה הסוציולוגי של העילית המקצועית השלטת. הברירה שוב איננה בין חוסר-מעש ליברלי נאור לבין צעדי מנע אפקטיביים. נכון, צעדים כאלה, בחלקם, מציבים קושי בפני אלה שרוממות חופש הפרט, השוויון המוחלט בפני החוק והגבלת סמכויותיהן של רשויות האכיפה בפיהם. אבל הדיון כבר עבר למחוזות אחרים. בקרב הציבור

המדינה. בעשור האחרון הפכה תופעה זו להדדית: מדי שנה משתתפים חמישה חניכים בכירים, קולונלים וגנרלים, מצבאות זרים (ארה”ב, אירופה, אסיה ואמריקה הלטינית) בקורס החשוב ביותר של הקצונה בצה”ל והצמרת הביטחונית והמדינית הישראלית: שנת ההכשרה של המכללה לביטחון לאומי.

מה קורה כאן? לא רק שלא עמד עלינו צונאמי מדיני לאבדנו מן העולם, נהפוך הוא: יותר ויותר מדינות, כל אחת מסיבותיה היא, רואות לנכון להשתלב בתרגילים עם צה”ל וללמוד ממנו גם בדרכים אחרות. אפילו מדינות ערביות לא נרתעו מהשתתפות בתרגילים רב-לאומיים לצד חיל האוויר. במקביל, מתהדקות והולכות רשתות הסיוע ההדדי בין קהילות המודיעין, תחום שישראל משכילה לטפחו זה עשרות שנים. ישראל, ”קטנה אך עצבנית” כלשון הביטוי העממי, ומעצמה צבאית (בגודל בינוני) על פי אמות המידה המקובלות, תופסת את מקומה כגורם אסטרטגי וביטחוני שאחרים בעולם מייחסים חשיבות הן לכוחו, הן (למרבה הצער) לניסיונו המצטבר.

אירופה מחפשת תשובה

תופעה זו, המשתלבת במהלכים רחבים אחרים המשנים את מעמדה המדיני של ישראל, ניתן להגדירה כסוג של ”דיפלומטיה במדים” (ובכלי מלחמה). כדי להבין את מערכת השיקולים שביסודה יש לבחון ארבעה היבטים של מצבנו הייחודי, ”גורמים מחוללים” התורמים לרצון של מדינות אחרות לשתף פעולה עמנו ואף ללמוד מאיתנו, כמו גם ליכולתן לעשות זאת ללא חשש של ממש מפני תגובת העולם הערבי. עברנו דרך ארוכה מאז הימים שבהם מדינה אסייתית שנעזרה בנו בחרה לדבר על

הרחב במדינות דמוקרטיות רווחת הסברה שתפקידה הראשון של כל ממשלה הוא לנסות לדאוג לכך שאזרחיה לא יירצחו בראש חוצות. הברירה היא אפוא בין צעדי מנע כאלה, על אף הקושי הכרוך בהם, לבין עלייתם הפוליטית המהירה של כוחות פופוליסטיים רדיקליים שלא יבחנו בצעדים חריפים מהם בהרבה (חלקם, כמו "כריסי אבגיי" היוונית ו-"ויביק" ההונגרית, עונים בנקל להגדרה של ניאור-נאציס; וגם ממארין לה-פן בצרפת או ה-AfD בגרמניה יש סיבה לחשוש, גם אם הם מתהדרים באהדה לישראל).

כאן עולה על הפרק גם השאלה מיהו האויב. לדידם של הממסדים המקצועיים, וגם לדידה של ישראל – שכשישית מאוכלוסייתה מוסלמית – האיום אינו נובע מכל המוסלמים באשר הם, אלא מכוחות פוליטיים רדיקליים (ההגדרה הנכונה היא "אסלאמיזם טוטליטרי", ההופך את המורשה הדתית למנוף מהפכני מודרני). יש להתחקות אחרי כוחות כאלה, על זרועותיהם הגלויות (תעמולה) והחשאיות (טרור), בכלים מודיעיניים חודרניים ואפקטיביים. במלאכה זו אכן יש לישראל ניסיון רב ומועיל. מנגד, בעיני הפופוליסטים והפרוטו-פשיסטים (ועימם הציבור המתלהם אחרי פיגועי זוועה) האויב הוא האסלאם כדת וכציוויליזציה, וכמעט כל מוסלמי באשר הוא מוסלמי (גם אם פה ושם הם מוצאים מישו מוסלמי "לקישוט הרשימה" שלהם). דווקא כדי לא להיקלע, בלחץ הציבור, לעמדות מסוג זה, חשוב שהדרג המקצועי יוכל להוכיח את יכולותיו במערכה נגד האסלאמיסטים.

התוצאה היא שמעמד "הלוחמים" –

חיילים, אנשי מודיעין, מנגנוני אכיפה חשאיים – שפעם נדחקו הרחק למטה בהיררכיה המקצועית הפוליטית (לעומת דיפלומטים, כלכלנים, אנשי סיוע הומניטרי, וכמובן עורכי דין) נמצא במגמת עלייה. הדרג הפוליטי מבין שעבודתם חשובה להשרדותו לנוכח הלכי הרוח בדעת הקהל. בתוך כך, אלו השייכים למה שמכונה בעגה הסוציולוגית "הקהילה הקוגניטיבית" של אנשי צבא ומודיעין שהמלחמה בטרור היא משימתם, זוכים לאוזן קשבת יותר מבעבר. רובם ככולם, ממגוון סיבות, מבינים טוב יותר מאחרים במסד הלאומי בארצותיהם עם מה ישראל מתמודדת ומדוע היא בוחרת באמצעים מסוימים, לא כולם נעימים לעין הליברלית, כדי להתגונן.

כוחנו בניסיונו

נקודה מכוננת שנייה נובעת אפוא מכך שיש לישראל תרומה של ממש להציע במערכה מתמשכת מסוג זה. לא כאן המקום להיכנס למה שבשפת אנשי המודיעין מכונה "מקורות ושיטות", אבל קשה להתווכח עם הטענה שישראל הצליחה לעשות את מה שרבים חשבו שיהיה בלתי אפשרי. עלה בידי צה"ל וקהילת המודיעין להביס לא רק את צבאות ערב בשדה הקרב אלא גם את טרור המתאבדים, ולצמצם מאוד – אם כי לא להדביר כליל – את התקפותיהם של "זאבים בודדים", בין היתר באמצעות שימוש מושכל ביכולת המעקב אחר הרישות החברתי שלהם. כל אלה הם כלים החשובים גם למדינות אחרות בעולם של ימינו, ויש להן עניין ללמוד מניסיונו, שנרכש בדם.

משעה שנפתחת הדלת בגזרה הספציפית של "לוחמה בטרור" – בהגדרה המרחיבה של מושג זה – המעבר לשתוף פעולה

היא התמורה שחלה ביחסן של מדינות הנפט העיקריות בעולם הערבי כלפי ישראל. בלשון ישירה יותר, ניתן לומר שחשיבות הסוגיה הפלסטינית בסדר העדיפויות הערבי פוחתת מזה זמן. זאת משום שהאיום מצד משטר המהפכה האסלאמי (השיעי) בטהראן נתפס כאיום קיומי. ישראל, המפגינה במעשיה ובהצהרותיה גם יחד נחישות ויכולת לפעול מול איראן, זוכה על כן להערכה וצוברת אשראי מדיני.

התרומה הישירה של שינוי זה שחל ביחסן של מדינות ערביות מרכזיות כלפי ישראל כמעט שאינה מורגשת בממד הצבאי הגלוי לעין, כגון בתרגילים משותפים מסוג אלה שנמנו לעיל (אם כי חיל האוויר של איחוד האמירויות לא נרתע מליטול חלק בתרגיל ביון שגם ישראל שולבה בו). עם זאת, בעקיפין זהו גורם "מאפשר" למדינות רבות במערב, כמו גם במזרח אסיה, באמריקה הלטינית ובאפריקה. במשך יותר משני דורות, החשש מפני תגובתן של יצואניות האנרגיה הגדולות, ערב הסעודית ואיחוד האמירויות, היה בגדר גורם מרתיע רב עוצמה בכל הנוגע לקשרים צבאיים גלויים עם ישראל. המקרה של סינגפור ממחיש זאת היטב: קרבה רבה בחשאי, הסתרה שיטתית במרחב הציבורי; זאת עד למפנה של אמצע העשור האחרון, כאשר ראש הממשלה הנוכחי, לי שׂיין לונג, בנו של האב המייסד המיתולוגי לי קואן יו, דיבר בריש גלי בביקור בירושלים על הקשר שיזם אביו ועל תרומת ישראל לבניין הכוחות הצבאיים של ארצו הקטנה. לתרגילים משותפים בגלוי עוד לא הגענו, אך להשתתפות קבועה בקורסי הבכירים בארץ דווקא כן, שלא לדבר על קשרי הרכש.

צבאי רב-תחומי, מגוון ופורה הוא טבעי ומהיר. חסמים פוליטיים מוסרים או נשחקים, ובכירים לומדים להכיר זה את זה וליזום תרגול משותף (ולעיתים גם מה שמעבר לכך). במקביל, רבים מונים את ישראל כאחת המובילות בעולם בתחומי לוחמת הסייבר, שהיא מן המפתחות לעתידו הביטחוני (והכלכלי) של העולם. לחובבי הז'אנר ממחיש זאת היטב ספר המתח שכתב נשיא ארה"ב לשעבר ביל קלינטון, יחד עם כותב המותחנים הסדרתי ג'יימס פאטרסון, ובו בין היתר מועלית על נס יכולתה של ישראל להיות לעוזר בהצלת העולם מפני טרור סייבר הרסני. יש נושאים חשובים נוספים שבהם יש לישראל יתרון בולט, כולל ההגנה מפני טילים, החימוש המונחה המדויק, ותחום המל"טים להסתעפויותיו.

כתוצאה מכל זה מתבסס והולך מעמדן של תעשיות הנשק הישראליות. אין מדינה בעולם המתקרבת לישראל בהיקף ייצוא הנשק לנפש. אולי זו אינה צריכה להיות סיבה לגאווה אלא לצער על העולם שאנו חיים בו, אבל יש לכך תרומה מכרעת ליכולתה של ישראל לקיים בסיס תעשייתי ומחקרי רחב, איתן ובר-קיימא מבחינה כלכלית, המקנה לצה"ל יתרונות קריטיים בשעת מבחן. גם ליכולות אלו של התעשייה הביטחונית יש משקל כהסבר נוסף של התבססות הקשרים הגלויים והסמויים עם צבאות זרים.

כיצד קשור כל זה למתח הגובר עם איראן? כאן הזיקה בין המגמות היא אמנם עקיפה ומרומזת, ואף על פי כן אין לזלזל בחשיבותה. יש יסוד להעריך כי אחת הסיבות לכך שהחסמים נגד שיתוף פעולה צבאי גלוי עם ישראל הולכים ומתרופפים

עם יכולותיהם ותפיסותיהם המבצעיות של כוחות איכותיים ממדינות אחרות, ומן התרגול של מתארים מסוימים כגון פעילות של חיל האוויר בטווחים ארוכים מאוד או הפעלת הקומנדו בנוף הררי מיוער וגבוה? החשיבות נובעת מרשימה מכובדת של שיקולים אסטרטגיים. בכמה גזרות, ובייחוד במזרח הים התיכון, ממלא שיתוף הפעולה הצבאי תפקיד מבני ומכונן בהקמת שותפות הדוקה יותר (במקרה זה, עם יוון וקפריסין). באחרות, הוא בגדר "פותר תיאבון" לעסקות נשק המשרתות את האינטרס הישראלי. לדימויו של צה"ל כצבא שמעצמות המערב ששות לשותף אתו פעולה וללמוד מיכולותיו יש ערך הרתעתי בפי עצמו.

מעבר לכל זה, יש לזכור שתפנית זו של השנים האחרונות התחוללה דווקא כאשר האסטרטגיה של הצד הפלסטיני, כפי שהיא גלומה ב"מזכר מספר 15" של סאאב עריקאת מאביב 2014, התמקדה בחתירה לבדוד את ישראל, להוקיעה ולהקיאא מקהילת עמי התרבות, ולהטביעה ב"צונאמי מדיני" שיכפה עליה להשלים עם הסדר מוכתב ברוח הדרישות הפלסטיניות – נסיגה מלאה, זכות השיבה וחלוקת ירושלים. חמש שנים לאחר מכן ניצבת ישראל במצב הפוך לחלוטין, ששיתופי הפעולה הצבאיים הם רק אחת מהשתקפויותיו. התנהלותן של מדינות המפרץ ב"סדנת מנמה" שיזם ממשל טראמפ, והידוק הקשרים הביטורליים הגלויים בינו לבין ישראל, הם מרכיבים נוספים וחשובים לא פחות. כל זה הוא בגדר הישג אסטרטגי מן המעלה הראשונה, שראוי לא רק לציין אותו אלא גם להגן עליו.

יש גורם "מאפשר" נוסף, גם הוא עקיף אך לא פחות חשוב. מותר להסתכן בניחוש שאם היה צה"ל מעורב באופן רצוף בהפעלת לחץ צבאי כבד על הפלסטינים, בין בעזה החמאסית בין בשטחי הרשות הפלסטינית, לא היו מדינות בעולם – ובייחוד לא במערב אירופה, שמינתה את עצמה, לכאורה, לשומרת זכויות האדם בעולם כולו – חשות בנוח להופיע בצילום משותף, במדים, עם צה"ל. בשנים האחרונות, לאחר שדעך רישומן של התמונות הקשות במבצע צוק איתן, גם אילוץ זה הוסר בפועל.

השיקול התדמיתי והדיפלומטי כמוכן אינו יכול להיות הנימוק המשכנע היחיד נגד נקיטת מדיניות תקיפה יותר, שרבים בציבור מייחלים לה (ונותנים לכך ביטוי במסרים שלוחי רסן ברשתות החברתיות). יחד עם זאת, יש מכלול רחב של שיקולים שבגללם מעדיף הממסד הביטחוני הישראלי לעסוק בניהול הסכסוך ולא דווקא בהכרעתו הצבאית של הצד השני או בהשגת פתרון מדיני שיהיה כרוך בוותורים מרחיקי לכת ואף מסוכנים, שגם הם עלולים להסתיים (כפי שכבר ראינו) בפרץ נרחב ומדמם של אלימות. שימור מעמדה של ישראל כשותף צבאי-אסטרטגי לגיטימי של מדינות המערב "החשובות כמונו" (like minded), מונח שקנה לו אחיזה בשפה הדיפלומטית המקצועית של ימינו) ודאי אינו השיקול היחיד או החשוב מבין השיקולים הקיימים; אך הוא חשוב מספיק כדי לבוא בחשבון.

להגן על ההישג

מדוע כל זה חשוב, מעבר לרווח המקצועי שמפיקות זרעות צה"ל ממפגש תרגילי

אלוף משנה (מיל') ד"ר ערוך לדרמן הוא סגן נשיא מכון ירושלים לאסטרטגיה ולביטחון (JISS).

יאיר כספי

מאנוכיות לקונספירטיביות

כישלון האמונה באידיאולוגיות הוביל לקצה ההפוך: האמן רק לעצמך. זה הרקע להשתוללות תיאוריות הקשר

זמני שיפורק כשמי מבני הזוג ימצא את אושרו במקום אחר.

רבים מאיתנו איבדו בעשורים האחרונות מחויבות למסגרות החברתיות שהיינו שייכים אליהן בעבר. התנועה, המפלגה, הקהילה, המגזר והמדינה נעשו לשותפויות זמניות המתקיימות כל עוד הן מתאימות לנו. גם מנהיגינו נבחרים לפי שיקולי תועלת. מישהו שתומך באינטרסים שלי, והוכיח שהוא יודע להשיג את מה שהוא רוצה, גם אם יש ספק לגבי מידותיו. מנהיג שיודע לחסל את מתנגדיו מבית, בשיטות מלוכלכות, יידע לחסל את אויביו. מנהיג שיודע לדאוג לעצמו, גם אם הוא עובר בדרך על החוק, יידע לשנות את החוק בשבילי.

הפוטנציאל לקיום ארוך-טווח של שותפות תלוי בביטחון שלי שהשותף מחויב לערך גדול ממנו, ושמחויבותו תשמור על הברית שבינינו גם אם יום אחד היא לא תשתלם לו. ערכים גדולים אלה התפוגגו. אנו עדיין מצפים למחויבות של הזולת בקשרים משמעותיים, אך יודעים שהמחויבות הזו תלויה בכך שנמשיך להיות מצליחים, שמחים, יפים או בריאים, ושלא יימצא לשותפנו שותף מוצלח מאיתנו.

הדבר נכון גם בקנה המידה הציבורי. את מקומו של האמון המוגזם באידאולוגיות, מוסדות, מנהיגים, הורים, רבנים, מפקדים ובני זוג לכל החיים החליפה האמונה שכל המוסדות, כל אנשי המקצוע, כל בעלי הכוח,

במאה העשרים הוחלפה האמונה הדתית, במידה רבה, באמונה בשיטות ובכלים החדשים של האדם: השכלה, לאומיות, סוציאליזם, מדע וטכנולוגיה, השוק החופשי. לצידם צמחה אמונה באנשים הדגולים, שבחיהם ובמפעליהם מימשו את מושא האמונה: איינשטיין, פרויד, סטלין, מוסוליני, בן-גוריון, סטיב ג'ובס ועוד.

בחלוף השנים והמלחמות הגדולות התגלו מגבלותיהם של השיטות והכלים. הם אומנם שיפרו את חיינו, אך לא פטרו אותנו סופית מניסיונותינו ומטעויותינו האנושיות. האמונה השלמה באידיאולוגיות ובטכנולוגיות התערערה, ועם סיום המאה העשרים אבד גם האמון באנשים האמונים על ביצוען. כישלונה של האמונה באנשים הדגולים, שזכו כביכול ליכולות על, הוביל להחלפתה באמונה הפוכה: תאמין רק בעצמך.

הלך נפש זה עומד כיום ביסוד התרבות הפופולרית שסביבנו, ויש לו השפעה ניכרת על התנהגותנו ועל המוטיבציות העומדות בבסיסה. אחת מהשלכותיה ההרסניות של עמדה נפשית זו היא המסקנה שהיחיד גוזר ממנה על הכלל. מי שמאמין רק בעצמו, סבור שגם אחרים דואגים רק לעצמם. אני עושה רק את מה שטוב לי, ומכאן שהכול עושים רק את מה שטוב להם. כך, יחסים חברתיים וזוגיים נעשו לעסקה. אני מחפש מישהי שטוב לי איתה וטוב לה איתי, בידיעה שהקשר יסתיים כשלא יהיה טוב לאחד הצדדים. המשפחה נעשתה למוסד

בעלי הקונספירציה נקראים בפיהם במקרה הטוב תמימים, המעדיפים לרמות את עצמם כדי לא להיחשף למציאות המזעזעת. במקרה הרע, מי שמתעקש לאתגר את המאמין מוכנס על ידו לרשימת שותפי הקונספירציה שאסור להקשיב לשום דבר שהם אומרים. הוא נחשב מעתה לאחד מבעלי האינטרסים המצופפים שורות להסתרת האמת. בתרבות של אובדן אמון בבני אדם אין מי שיתקן את תאוריית הקשר.

אדם אינו ראוי לאמון כשהוא נאמן רק לעצמו. כי עצמו רוצה בעיקר שתשוקותיו יתמלאו. שהילדים לא יפריעו, ושיזכו אותו מפשעו בשל נסיבותיו המיוחדות. והלוא על כך אמרו חכמים "אל תאמין בעצמך" (אבות ב', ד). כדי להשתחרר משליטתן של תאוריות הקשר, שסופן חורבן חברתי, ולהשיב אמון בבני אדם, צריך להעמיד בעולם אמונה וערכים מחייבים לצד גבולות שאסור לעבור. לשוב ולצפות מעצמנו, משותפינו וממנהיגינו לנאמנות לאמת. לוותר על "נכון לי" כשיקול בלעדי.

תרבות חוסר האמון מחלחלת ליסודות חיינו ומקעקעת אותם. בינתיים, עד התיקון הגדול ההכרחי, יכול כל אחד להתחיל להתנהג כאילו שינוי העולם מתחיל אצלו. לבקש אמת. לדרוש חובות ותפקידים שבנו תרבות אנושית. להתחיל להתנהל לפיהם. לבקש אנשים הראויים לאמון, למצוא בהם מחויבות לאמת. לגלות שלמישהו "יש אלוהים", כלומר שהוא אינו האלוהים של עצמו. להסתכן באמון ולהתאכזב לפעמים. לשאת את כאב מגבלת האדם שמותר וראוי להאמין לו, אבל אסור להאמין בו.

כולם משרתים אך ורק את עצמם. שוטרים ותובעים תופרים תיקים כדי להתקדם. שופטים מקדמים את האג'נדה שלהם. מטפלות מתעללות בפעוטות. חברות התרופות מרעילות אותך. הרוצח זכאי. המדינה מסתירה חטיפת תינוקות. הגבר החביב לילדים הוא דפופיל. ההורים אשמים. הפוליטיקאים מושחתים. "אל תאמינו ברע, אל תבטחו באלוף; משכבת חיקך שמר פתחי פיה. כי בן מנבל אב, בת קמה באמה, כלה בחמתה: איבי איש אנשי ביתו" (מיכה ז', ה).

בעולמם של האנשים המרוכזים בעצמם, חשדנות היא כלי הישרדותי חשוב. אני מניח שכל העולם כמוני, דואג לעצמו על חשבוני, ומוטל עליי להתגונן מפניו. אל תהיה תמים. הפרנואידיים יעזרו לך לראות את האמת. מדינת העומק מנהלת פה את העניינים. וכך, תאוריית הקונספירציה נעשתה לפרשנות מקובלת של המציאות.

קשה לסתור את תאוריית הקונספירציה באמצעות עובדות. מאמיניה איבדו אמון בדברי הזולת, גם אם הוא רופא, מדען, שופט או קצין בכיר. הם מאמינים במה שמרגיש להם נכון, ולא חושבים שיש למישהו עדיפות עליהם בזכות מה ש"מרגיש לו נכון". לפעמים יש בטענתם קורט אמת, אך הם מכבירים עליה תשעה קבין של טענות מופרכות. האנשים המאמינים רק למה שמרגיש להם נכון איבדו את קני המידה ואת כלי השיפוט המאפשרים לתת לתופעה את משקלה הראוי. וכך, כמה מקרים של תינוקות שנעלמו מבתי חולים הם הוכחה לקנוניה שאורגנה על ידי הממשלה.

האנשים שלא קיבלו את הסימנים שמביאים

ד"ר יאיר כספי הוא מנהל 'פסיכולוגיה ביהדות' ומחבר הספרים 'לדרוש אלוהים', 'ניסיון' ו'הילד שכמעט הציל את אמו'.

עוז בלומן

לעמוד בפיתוי הוולגרי

צריך להודות שקיימת כאן גם תת-תרבות בריונית וצעקנית הדוגלת בזהות לאומית, קניין פרטי וחשדנות כלפי אינטלקטואלים. זו אינה שמרנות, והימין יאבד את טעמו אם יאמץ את התת-תרבות הזאת אל חיקו

אולם גם המדינות העממיות התקלקלו, ועימן התורות הפילוסופיות אשר נפלו בפח הספקנות, עד שמלומדים שוטים החלו להוציא לעז על האמת... הגיע המצב לידי כך שהאזרחים ביקשו להפוך את העושר עצמו לעוצמה, מאחר שאמנות הנאום שימשה עכשיו למטרות לא ראויות... וכך נפלו מהחירות המושלמת אל תחת עולה של העריצות המושלמת הקרויה אנרכיה (והיא הגרועה מכולן), דהיינו החירות שלוחת הרסן של העמים החופשיים.

ג'מבטיסטה ויקו, המדע החדש'

בשם השמרנות את הפרדת הדת מהמדינה; חברי כנסת התוקפים את השמרנות בשם ערכי החירות, הנאורות והחשיבה הפתוחה, בשעה שחברייהם למליאה עוטים אותה לעומתם כשריון ההגנה לערכים אלה עצמם; ריאליסטים ציניקנים הנאחזים בשמרנות כבמסורת רעיונית, ובאותה נשימה פובליציסטית שוללים בשמה את העיסוק האינטלקטואלי כולו. והשוק – על שלל משמעויותיו – חוגג.

אם לא די בכך, בעשורים האחרונים הבשילה בישראל תת-תרבות מקומית, היכולה לשמש מצע פורה ותוסס לקליטת רעיונות "שמרניים" – שמא נכנה אותה התת-תרבות הוולגרית. כוונתי לסל של דפוסים חשיבה והתנהגות המפעפעים לרוחב החברה ומבטאים נסיגה תרבותית. תת-תרבות

דרכן של אופנות אינטלקטואליות מיובאות העושות את דרכן בקרב אוכלוסייה חדשה לעמעם את קווי התיחום וההגדרה שלהן כדי להתפשט על מרחב גדול ככל שניתן. מה שמתרחש בגל האופנה הנוכחי, ה"שמרני", אירע כבר בגל האופנה הקודם, ה"פוסטמודרני". מושג אחרון זה נתון היום בטשטוש כה כבד עד שהוא משמש רק לסימון דבר-מה כ"מלהיב" או כ"מאיים", בהתאם לקהל היעד. המשתמשים בו כבר לא מסוגלים להעניק לו הגדרה ברורה. גורל דומה צפוי בקרוב גם לשמרנות.

כבר כיום ניתן למצוא רבנים המזדהים כשמרנים ובשם השמרנות שוללים את המודרנה, או מגינים על מעמד הרבנות הראשית, ולצידם – באותה מפלגה או עיתון – ליברלים חסרי סנטימנט דתי הדורשים

זאת מתאפיינת בצעקנות, זחיחות, כוחנות, זלזול וחוסר התחשבות מופגן בזולת שאינו קרוב או מקורב. בכביש הוא הנהג העוקף, המרים-אורות, הלא-מאותת, והתוקע בסופו של התמרון גם מבט מאיים. הוא חונה על חצי מדרכה, על איי-תנועה או על חניה וחצי, ואם אלה אינם פנויים – בחניית נכים. מה שמתרחש בכביש, בגינה הציבורית, בטוקבקים ובשפת הים – מגיע גם אל החשיבה הפוליטית.

הואיל והולגרי הישראלי דוגל בדרך כלל בזהות לאומית מוחצנת, בחיבה למסורת, בקניין פרטי ובשנאת אינטלקטואלים – הוא כר נוח לקליטת חלק ממופעיה העכשוויים של 'השמרנות'. לו היו עיניה של השמרנות בראשה, היא הייתה מנסה להיבדל מאותו תוצר ישראלי מקומי. אבל אירע מה שאירע, וייתכן כי דמותו של בריון הרחוב הישראלי הולגרי תתלכד בשנים הקרובות עם מושג ה"שמרנות" בישראל. אין הכרח לטעמי להיות "שמרן", וניתן היה להשקיע מחשבה רבה יותר בפיתוח וטיפוח כמה מאגפיה המקומיים של ה"מסורתיות" או ה"ציונות הדתית", שגם בהם הולך ופושה הנגע. אך בינתיים, למען כל אותם המעוניינים להזדהות כשמרנים מבלי למצוא את עצמם באותה סירה עם וולגרים, מוקדשות ההבחנות הבאות. לאחר מכן ניתן יהיה לערוך דיון מושכל יותר על הייבוא האופנתי, כמו גם התייחסות מעמיקה יותר לתוצר המקומי.

המידה הטובה הציבורית לעומת "למה מי הם בכלל"

כן, הוא אוהב את עם ישראל ואת מדינת ישראל. זה העם "שלו" והמדינה "שלו", וכמו קבוצת הכדורגל "שלו" הוא רוצה

שהם ינצחו, ישגשו, יצליחו בכל מחיר. העניין הוא שהזהדות הזו אינה מספיקה, כאשר מדובר בפרויקט שהוא מורכב מעט יותר מהקבוצה, אולי גם מהליגה כולה. כדי לשגשג כמדינה יש צורך לקיים מסגרת משותפת תוך הכלת השוני המובנה בין בני האדם – באופיים, במטרותיהם, בדרך חשיבתם, כמו גם באינטרסים ובערכים שלהם; יש צורך להכיר בכך שחלקם מוגבלים או חלשים יותר; יש צורך לשקול את האינטרס הציבורי לנוכח ההטרונגניות האנושית הזו. כל אלה דרושים כדי שיהיה ל"עם ישראל" כולו נעים ואפשרי לחיות ב"מדינת ישראל" – וכל אלה נעדרים מן התודעה הולגרית.

השמרן, לעומת זאת, יודע שלשם כינונה של חברה בעלת מסגרת משותפת יש צורך לטפח באופן מתמיד מידות טובות ציבוריות: לגלות איפוק, הוגנות ואחריות, להתנהג באדיבות, להבין את משמעותם וחשיבותם של מרחבים ציבוריים (ממשיים, רוחניים ווירטואליים), להגן על חירויות של קבוצות שונות, להקפיד על איכות השיח, להפעיל שיקול דעת ממלכתי, להתחייב להליכים ולכללי משחק ראויים ולשאת באחריות על הפרתם, לשאת בנטל הכרוך בקיום מוצרים ציבוריים וליצור יחסים הדדיים ואמון בין קבוצות שונות בחברה. השמרן מבין כי אין אפשרות לצעוד כל העת רק או בעיקר עם השאיפה לנצח את היריבים הפוליטיים (או את השכנים לבניין); יש צורך לשתף, להתחשב, ולפעמים אפילו לדאוג לפרטים וקבוצות אחרים בחברה.

אוסף הערכים והנורמות הללו מאחד את החברה ומלכדה. האתוס אינו נקנה ואינו מסתכם בהנפת דגל או בצביעת הפנים

אכן, גם את ההגות השמרנית מלווה תדיר החשש מאינטלקטואליזם ומרעיונות מופשטים ביחס לארגון החברה. קשה להתחרות בהתקפותיו של בָּרֶק על כל אותם פילוסופים, סופרים, רעיונאים ופובליציסטים שנהגו לכתוב רעיונות מבריקים ומתוחכמים, לוגיים ושנונים – אך התעלמו מעובדות, ממסורות, ממוסכמות וממרקם חברתי. בָּרֶק ראה בהם אנרכיסטים מסוכנים הבזים לממשות האנושית, על פגמיה, פשרותיה, חוסר הוודאות שבה והטורח שנדרש כדי להבינה. הוא היה מפוכח, צנוע, וניסה להביט נכוחה.

ברם, תכונות אחרונות אלו הן גם שפוערות תהום בין השמרן לבין הוולגרי. השמרן אומנם חושש מאינטלקטואלים, אך הוא רוחש יחס של כבוד, שלא לומר הערצה, למחשבה ולעולם הרוח. דווקא משום שהחברה ומוסדותיה הן דבר מורכב מאין כמוהו – יש לטפח יכולות וכישרונות משלל סוגים כדי לעסוק בו בזהירות ובשום-שכל ולעצב מדיניות ציבורית ראויה. יש ללמוד מן הניסיון האישי ומניסיון הדורות המצטבר, מהתבונה המעשית כמו גם מהתבונה העיונית, מההיסטוריה ומהמתמטיקה, מהדת ומהשירה. שמרן לא יתהדר בכך שאינו "אינטליגנט", או רגיש, קל וחומר שלא יגחך על קריאת ספרים או חשיבה מורכבת.

במקום שבו הוולגרי רואה מאבק כוחני פשוט, ומתייחס אל קונפליקט בצורה צינית, השמרן רואה מציאות מורכבת הדורשת רצינות וכובד ראש. החברה מורכבת מכדי ללכוד אותה בפרדיגמות פשטניות, ובכלל זה גם פרדיגמת ה"מאבק" העומדת בתשתית התפיסה הגסה והכוחנית.

בכחול ולבן, אלא בחינוך וטיפוח של רגשות ורעיונות. הללו אינם חייבים להתבצע דווקא בטקסים מונוטוניים או בספרים משעממים; אך חברה הרוצה להישאר מלוכדת אמורה להשקיע ברגשות וברעיונות משאבים ומחשבה.

המידות הטובות הציבוריות הן ממטרותיו הראשיות של השמרן – שבניגוד לדימוי הרווח אינו מעוניין לשמר את המצב הקיים, אלא את כל אותם גורמים המאפשרים את הטוב שבמצב הקיים. כדי להמחיש זאת, אפשר לפנות לאחד מכתבי היסוד השמרניים – לאדמונד בָּרֶק ולספרו "מחשבות על המהפכה בצרפת". בָּרֶק לא קונן רק על עצם השינוי שהתרחש במהלך המהפכה, ולא רק על הקצב שלו – אלא גם על אובדן של איכויות אנושיות ומידות נעלות שנרמסו במהלך המהפכה. למגינת ליבו, הפרלמנט הצרפתי התאכלס במהירות בעורכי דין מן הסוג הגרוע, שמלבד הניסיון ושיקול הדעת חסרו גם כבוד עצמי, מבט רחב, נימוסים וגינוני אבירות. על רקע זה גרס כי יש צורך בחינוך ובהרגלי חיים נכונים, שאבדו במהלך המאבק.

כבוד לעולם הרוח במקום "די לחפור"

בשיח הגס והוולגרי אוהבים את החשיבה הפשוטה והמעשית, "הפרקטית", וסולדים מאינטלקטואלים ארכניים וטרחנים. אלו "מדברים באוויר" על דברים מופשטים, המנותקים מהריאליה וממאבקי הכוח שבה. על רעיונות הוא מסתכל בחשדנות, טורי דעה רצוי שיהיו קצרים וקולעים, דיבור צריך להיות לעניין. תופעה ישראלית מעניינת היא ש"פרופסור", "אינטליגנט" ושאר מילים בעלות קונוטציה למדנית – נהגות בה לשלילה.

חוק, קניין וצדק במקום "תוריד את הידיים, זה שלי"

התפיסה הכוחנית נוטה חסד לקניין הפרטי. למעשה, אחד מתחביביה הוא להגדיר מה "שלי". אם ישנו דירוג לעמדות נפשיות המתנגדות לסוציאליזם באופן מובנה, העמדה של הוולגרי תופיע באחד המקומות הראשונים. את יסוד ה"שלו" הוא אינו נדרש להצדיק. ככלל, הוא סולד מהצדקות. הוא שילם, הוא קיבל, זה אצלו – זה שלו, ושאר אחד לא יגיע לו בזה. זהו מושכל ראשון אינסטינקטיבי.

מדינת הרווחה, הביטוח הלאומי וועדי העובדים היו חביבים על הישראלי הכוחני, כל עוד הם יצרו אפשרויות נוחות וזמינות להגדיל את מלאי ה"שלו" באמצעות פנייה לרשויות, או, כאפשרות מועדפת, להשתלב בתוכן. במודל הנוכחי, הניאורוולגרי הולך ונעשה קפיטליסטי; לא באופן מופשט הנוגע ל"זכות לקניין פרטי" וכיוצא באלו, אלא באופן מעשי מאוד: הוא החל לטפס במעלה הסולם הכלכלי, הפנים את מסקנותיה של התחרות בשוק הסולגרי וברשתות המזון והביגוד, ומצא דרכים חדשות להגדיל את מלאי ה"שלו". הוא יפתח את השוק לתחרות, גם אם יהיה עליו לפרק בדרך את הביטוח הלאומי או את ועדי העובדים.

בניגוד אליו, השמרן אינו בהכרח קפיטליסט מובהק (והקפיטליסט, אגב, אינו בהכרח וולגרי). אמת זו מסוגלת להישמע צורמת לכמה זוגות אוזניים, אך היא בכל זאת עובדה: שמרנים ותומכי שוק חופשי מתקוטטים לעיתים קרובות אלו עם אלו. גם השמרן מקבל את הקניין הפרטי ואת השוק החופשי כעקרונות וכערכים נכונים, אך לא בלעדיים. הם אצלו חלק מפסיפס שלם של בניין חברה, מערכות יחסים והתפתחות אנושית.

כך גם בנוגע ליחס למוסדות השלטון ולמוסדות בכלל. הוולגרי מביא למאבקים – בתוך המוסדות וביניהם – את האנרגיות ודפוסי ההתנהגות מהכביש, הגינה הציבורית ויציעי הכדורגל. גם אם אינו תאב-כוח, הוא לכל הפחות לא רוצה לצאת "פראיר", לא רוצה ש"יאכלו" לו ו"ידפקו" אותו. גם את כוונותיהם של האחרים הוא רואה מבעד למשקפיים אלו. התנהלותו הפוליטית לעיתים קרובות פזיזה, מניפולטיבית, ערמומית ואופורטוניסטית, ובמובן חשוב בכך הוא גם רואה את ערכה.

"ריאליזם" פוליטי שכזה מעמיד את הוולגרי במרחק רב מהשמרן. האחרון רואה במוסדות התגלמות של חוכמה וניסיון מצטבר. אומנם, אין הוא קורא לטפח געגועים אל האצולה הבריטית ומוסד המלוכה, שהיו נערצים על בָּרֶק, ואפילו לא להתבונן במבט רומנטי על הכנסת ובית המשפט; אך הוא זוכר את הפתגם, הנכון שבעתיים בנוגע למוסדות – "מה שטיפש אחד הורס, עשרה חכמים לא יכולים לתקן". גם אם ישנם בבית המשפט העליון, לדוגמה, דברים הדורשים תיקון – ובישראל נראה שיש לא מעט כאלה – זלזול בו וסימונו כאויב, יריב או בעיה, פירושו פגיעה בנוהג ובמוסכמה חברתית, שתוביל בסופו של דבר להתפוררותה של המסגרת המשותפת. השמרן לא יקל ראש בטענה מעין זו. הכבוד לחוק, לרוח היוצרת את החוק ולערכים העומדים בבסיסו, כמו גם לתפקידה של הרשות השופטת, אינו מאפשר דיבור זחוח על ה"חונטה המשפטית". אולם מצדו של הצעקן הוולגרי, את המוסדות האינטליגנטיים מדי, דוגמת האקדמיה, הפרקליטות ובית המשפט, ניתן לבטל לחלוטין – ודאי בשעה שהם משרתים את יריביו הפוליטיים.

שנידונו בסעיפים הקודמים. בהמשך לכך השמרן גם רואה את הקניין הפרטי לא רק כדבר אינסטינקטיבי, אלא גם כדבר "צודק"; ואתו צדק תובע גם להגן על קניינו של הזולת.

בניגוד לוולגרי, שמתוך דאגה ל"שלו" הולך ונעשה קפיטליסט, השמרן מוכן להתפשר לעיתים עם סוציאליסטים כדי לדאוג לאינטרסים ציבוריים וחברתיים שונים. הוא מודע לכך כי לא בכל חברה מתפתח שוק חופשי פורה, כשם שלא בכל חברה מתפתח ממשל דמוקרטי, ובשני המקרים האשמה נעוצה לא רק בהפעלת כוח-יתר "מלמעלה".

על ייבוא ותוצר מקומי

אלה הם מקצת מקווי המתאר של השמרן, וקווי הגבול בינו ובין הוולגרי. ניתן היה להמשיך לכמה וכמה קווי מתאר נוספים, דוגמת הכבוד למושפחה, לקהילה ולמסורת. יהיו שיאמרו שקווים אלה גסים מדי, וקיימת הגות שמרנית או ניאור-שמרנית שאינה סבורה כך. אדרבה, ישרטטו הם את המחבר והמפריד, המזמין והמאתגר. יהיו שיאמרו שטוב שיש אצלנו עממיות כוחנית, גם אם אינה תמיד נעימה לאוזן האנינה – שהרי הכוחות הללו נחוצים לשם הבטחת שרידותה של מדינת ישראל בג'ונגל של המזרח התיכון מכאן והעולם הפוסטמודרני מכאן; יש לחבש את הקסדה, לחדד את הכידון ולנעול את הבונקר בפני כל אותם עוכרי ישראל. איני מקל ראש בטענות הנוגעות לקיומו של העם היהודי. אך דווקא לשם שרידות שכזו כדאי להתאמץ ולחשוב כיצד מבטיחים שנישאר מדינה שנועים לחיות בה.

אפשר לתלות את הייבוא הסלקטיבי-מאוד של מסורת החשיבה גם בחילופי עידנים.

אדמונד בֶּרַק תמך במדיניות של שוק חופשי עוד לפני הופעת ספרו של אדם סמית 'עושר האומות', ומשהופיע הספר כתב עליו בהערכה מרובה. אך תמיכתו בשוק החופשי נבעה ממבט רחב יותר על החברה. ראשית, ההתערבות בשוק משמעה פעמים רבות גרימת נזק ממש – כלכלי, אישי וחברתי. שנית, כשמרן הוא סלד מדרכים טכנוקרטיות לפתרון בעיות אנושיות וממילא מ"תיקון" יזום של האינטראקציה הכלכלית החופשית; ושלישית, הוא סבר כי בראייה לטווח רחוק השוק החופשי יסייע יותר לשיפור מצבם הכלכלי של כל חלקי האוכלוסייה.

אותן סיבות ממש מרחיקות את השמרן מהיות קפיטליסט טהור – שכן החלת שוק חופשי באופן דוגמטי גם היא טכנוקרטית ומזיקה; מצבים מורכבים של הכלכלה והחברה דורשים לעיתים גם התערבות. נוסף על כך, הקניין והשוק נשענים על אינדיבידואליזם, תחרות, הישגיות וחתירה למימוש מרבי של אינטרסים אישיים. בניגוד לקפיטליסט, השמרן אינו גורס כי "היד הנעלמה" לבדה מסוגלת לתקן את התולדות הכלכליות השליליות של מאפיינים אלה, קל וחומר שלא את התולדות החברתיות השליליות שלהם. ככלל, חשיבה "כלכלית" על אודות החברה גורמת לשמרן חלחלה, שכן היא דרך אלגנטית להתחמק מדיונים ערכיים.

בעיני השמרן, הפרט אינו סך מאוויים, החברה אינה סך אנשים והצמיחה אינה סך ביצועים. השוק החופשי עצמו זקוק לתכונות כגון יוזמה, מקוריות, אמון, הדדיות, חריצות, שמירת חוק – כולן נורמות אנושיות וחברתיות, הנובעות מאותה תפיסה אזרחית ומאותן מידות טובות ציבוריות

באנגליה או של אנשי הנאורות הסקוטית ולמרוח אותה על חברה מקוטבת הנמצאת בחירום-תדיר ובפוסט-טראומה. לא ניתן להמשיך בפרויקט של בניית אומה ובו בזמן לחולל קרעים בין מרכיביה. לא ניתן ביד אחת לחנך למידות טובות ציבוריות וביד האחרת לזלזל בכל מוסדות השלטון ולתקוף אותם.

לייבוא השמרנות לישראל צריך משום כך להתלוות תהליך של בניית תוצר מקומי בדמות ציונות ממלכתית, המתכתבת עם המסורת היהודית ועם האופי הישראלי. בתקופה של שווקים גלובליים החלטה זו אינה קלה. אך רק לאחריה יהיה ניתן להתבונן מחדש בתמונת האור והצל של אותה ישראליות וולגרית, ומי יודע, אולי לעצב ממנה איזו בשורה חדשה.

במקביל ל"פוסטמודרניזם" שנקלט בארץ בעידן שקיעת תנועת העבודה, חלום השלום ושברו והחלחלה ממושג הכוח של סוף המאה העשרים, ה"שמרנות" נקלטת בעידן שלטון מפלגת הליכוד, השגשוג הכלכלי ושיכרון הכוח של תחילת המאה העשרים ואחת.

אחרי כל ההבחנות הללו צריך לומר בגילוי לב כי המחנות השונים בפוליטיקה הישראלית אובדים את דרכם. ימיו של הצבר החצוף אך יפה-הנפש תמו. השמאל המיר את תנועת העבודה הסוציאליסטית בצעקנות ובפירוק זהויות, והימין ממיר את התנועה למען ארץ ישראל השלמה בצעקנות ובפירוק מונופולים. בחילופי המהלומות שני המחנות נוטלים מכל הבא ליד.

אבל כאשר מייבאים מסורת חשיבה צריך להתאים אותה באופן רגיש יותר למציאות. לא ניתן לקחת הגות של שוכני בית הלורדים

1. ג'מבטיסטה ויקן, המדע החדש, מאנגלית: אהרן אמיר, ירושלים: שלם, תשס"ה, עמ' 479.

עוז בלומן הוא ר"מ בישיבת ההסדר "ברכת משה" במעלה-אדומים ועמית בפורום קהלת.